

УДК 159.923.2:351.749

В. Лефтеров, д-р психол. наук, проф.
Національний університет "Одеська юридична академія", Одеса, Україна,
О. Сервачак, канд. психол. наук
Донецький національний технічний університет, Покровськ, Україна,
К. Алексенцева-Тімченко, канд. соц. наук, доц.
Національний університет "Одеська юридична академія", Одеса, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ НА СУЧАСНИХ СПОРТИВНИХ СПОРУДАХ

Присвячена психологічним аспектам проведення масових заходів на сучасних спортивних спорудах. На підставі аналізу сучасної практики організації та проведення європейських та світових чемпіонатів з футболу визначено психологічні особливості проведення масових спортивних заходів на сучасних мегастадіонах. Наведено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей особистості та діяльності персоналу стадіону. Обґрунтовано необхідність створення системи психологічного забезпечення проведення масових спортивних заходів.

Ключові слова: психологічні особливості, масові спортивні заходи, сучасні спортивні споруди, психологічне забезпечення.

Постановка проблеми. Різноманітні масові заходи історично були і залишаються значними та впливовими явищами в соціальній, політичній, культурній та інших сферах. Зокрема, сьогодні популярні спортивно-масові заходи, які задовольняють потреби окремої особистості у спілкуванні, активному відпочинку, емоційній розрядці, колективних переживаннях та сприяють залученню до фізичної активності, пропагують здоровий спосіб життя. Розвиток інтересу до спортивно-масових видовищ сприяє розширенню масштабів сучасних спортивних споруд, зокрема стадіонів, багатотисячна аудиторія яких в умовах обмеженого простору являє собою джерело підвищеної небезпеки.

Загальна світова тенденція останніх років свідчить про зростання насильства та екстремізму в суспільстві, а футбольне хуліганство, взагалі має відверто агресивний і протиправний характер, нерідко характеризуються зухвалістю та жорстокістю, заподіянням матеріального збитку стадіону та майну громадян, призводять до травмування й навіть загибелі людей, нанесення фізичних пошкоджень громадянам й до психологічних травм. Тому, безпека та громадський порядок є першочерговими завданнями для організаторів масових заходів, вимагають всебічного психологічного аналізу й пошуку нових управлінських рішень. Необхідним є розробка системи психологічного забезпечення проведення масових спортивних заходів, як одного з найважливіших елементів організованого й безпечною проведенням заходів на сучасних спортивних спорудах, пошуку та впровадження

нових підходів до розуміння діяльності, підготовки й супроводу персоналу стадіонів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історія вивчення масової поведінки розпочинається у XVII – XIX ст., пропонує різні інтерпретації поняття "маси" – натовп, публіка, гетерогенна аудиторія, що протистоїть класам та відносно гомогенним групам, "агрегат людей, в якому не розрізняються групи та індивіди", "зниження цивілізації" [1]. Історичні події XX століття спровокували потужний інтерес дослідників до найбільш небезпечної форми масової активності – агресивного натовпу. Були виділені основні ознаки масової поведінки (Н. Гудмен) та риси "масової людини" (С. Московічі), вивчалися різновиди натовпу (Г. Предвечний, С. Рошин), причини та динаміка його формування й розвитку (Л. Казміренко, А. Серьогіна), механізми впливу на учасників (Б. Поршнева, Б. Паригіна, Г. Андреева, Т. Малкова) [1; 2; 3].

Вітчизняними й зарубіжними вченими проводилися фундаментальні та прикладні дослідження, спрямовані на вивчення різних аспектів функціонування та підготовки людини до дій у надзвичайних умовах (М. Зукерман, В. Лебедев, І. Приходько, О. Тімченко, В. Розов та інші) [4; 5; 6; 7]. Вивченню та вдосконаленню системи заходів з охорони громадського порядку під час проведення спортивних заходів присвячені наукові праці Д. Александрова, В. Гурського, Л. Казміренко, І. Копотун, І. Приходько, С. Печериці та інших [8; 9; 10; 11].

За висновками вчених для формування натовпу потрібна єдина емоційно-оціночна спрямованість аудиторії,

яка формується під впливом конкретного збуджувального мотиву. Саме така ситуація є характерною для спортивно масових заходів, а екстремальність є однією з умов діяльності співробітників стадіонів, які відповідають за безпечне проведення спортивно-масових заходів. До основних особливостей діяльності персоналу стадіонів під час проведення сучасних масових заходів відносять такі: підвищена відповідальність; необхідність оперативності реагування; наявність як передбачених, так і неочікуваних перешкод для виконання завдання; в окремих ситуаціях має місце дефіцит часу й інформації для прийняття рішення, психологічний тиск, небезпека для життя й здоров'я.

Разом із тим, питання психологічного забезпечення масових спортивних заходів на сучасних мегастадіонах, змісту й психологічних особливостей діяльності різних категорій працівників стадіону, на жаль, на сьогодні не є достатньо розробленим.

Метою статті є аналіз психологічних особливостей проведення спортивно-масових заходів, обґрунтування необхідності створення системи психологічного забезпечення масових заходів на сучасних мегастадіонах.

Виклад основного матеріалу. Спортивні видовищно-масові заходи поступово перетворюються на цілу індустрію, а їх організація стає складним і багатограним процесом. Вболівальники футбольних та хокейних матчів найбільш масова, потенційно небезпечна, отже, досить складна для організаторів спортивного заходу аудиторія.

Проведення в Україні в 2012 році Чемпіонату Європи з футболу стало надзвичайно важливою історичною подією. Відвідувачі українських стадіонів під час "Євро-2012" року високо оцінили рівень організації чемпіонату, була спростована версія щодо небезпеки перебування в Україні іноземцями (расизм, розбійні напади тощо). Високий рівень проведення чемпіонату відзначили багато політиків і експертів [12].

За місяць проведення турнірів українські правоохоронці жодного разу не застосовували силу. Цей час став для них можливістю набути колосальний досвід взаємодії з іноземцями (22 тис. правоохоронців пройшли мовні курси), здійснення попереджувальної роботи зі зкупченням вболівальників, регуляції потоками відвідувачів стадіонів тощо.

Завдяки перебудові процесу управління та організації забезпечення правопорядку й громадської безпеки спортивно-масових заходів, на українських стадіонах були залучені цивільні особи – стюарди, як спеціально підготовлений персонал. Майже 12 тисяч українських юнаків та дівчат, які працювали на стадіонах та фан-зонах, відповідали за комфорт та безпеку гостей, експлуатаційну надійність споруди стадіону тощо, набули безцінного професійного досвіду, отримали комунікативну, мовну практику та більш точне відчуття національної ідентифікації, власної самооцінки. Отже, завдяки "Євро-2012" Україна зарекомендувала себе, як гостинна та європейсько-орієнтована країна, закріпила свою позицію в геополітичному, економічному, соціокультурному середовищі Європи та світі.

У 2018 році Чемпіонат світу з футболу приймала Російська Федерація. Таке велике спортивне змагання міжнародного рівня вимагало серйозної підготовки до його проведення: створення відповідної інфраструктури, оптимізації способів і прийомів охорони громадського порядку, зниження агресивності в поведінці футбольних уболівальників та багато іншого. Кращими помічниками в питаннях організації безпеки на сучасних стадіонах світу вже традиційно стали сучасні системи

відеоспостереження та автоматичної ідентифікації. Стадіони, що приймали турніри світової першості з футболу були оснащені спеціальною оглядовою технікою, газоаналізаторами, рентгенівськими установками й іншими технічними засобами безпеки, які відповідають нормам ФІФА [13].

Велика роль в профілактиці "футбольних" правопорушень відводилася інституту споттерів – іноземних поліцейських, які прибували разом з командами-гостями чемпіонату. Але правоохоронці під час проведення турнірів Чемпіонату світу 2018 були зосереджені на безпеці об'єктів інфраструктури міст, в яких проводилися матчі світової першості, території біля стадіону, на фан-зонах, відповідали за потоки глядачів, особливо якщо це уболівальники протидіючих команд. Що ж до "чаші" стадіону, то на більшості російських арен поліція з неї також вийшла [12].

Проте, слід зазначити, що окремо питанням цілеспрямованого психологічного забезпечення проведення спортивних заходів під час чемпіонату світу з футболу 2018 року було приділено недостатньо уваги. І хоча, психологічні аспекти поведінки мас, організації проведення матчів, соціально-психологічні закономірності підготовки персоналу стадіонів та правоохоронців в цілому враховувались, але цілісної системи психологічної служби на стадіонах для організації психологічного супроводу спортивно-масових заходів створено не було.

Здійснений аналіз сучасної практики організації та проведення масових заходів на сучасних спортивних спорудах дозволив визначити основні психологічні чинники, що впливають на проведення масових спортивних заходів, зокрема футбольних матчів, серед них такі:

- психологічні особливості управління та масової комунікації на стадіоні під час матчу;
- система взаємодії між підрозділами стадіону, органами правопорядку, рятувальниками тощо;
- психологічні характеристики персоналу стадіону та професійно-психологічний рівень реалізації покладених на них завдань;
- психодинамічні характеристики ігрової ситуації;
- кількість і рівень загальної активності відвідувачів матчу, їх мотивація, уподобання тощо;
- загальний емоційний фон відвідувачів стадіону, емоційне забарвлення окремих часових відрізків матчу;
- соціально-психологічні характеристики відвідувачів та взаємовідносин між ними, наявність і спрямованість лідерів, окремих угруповань, потенційних і реальних конфліктних ситуацій.

Для вивчення психологічних особливостей особистості та діяльності працівників сучасних спортивних споруд під час проведення масових заходів нами було проведено серію емпіричних досліджень серед персоналу провідних українських стадіонів. Загальна вибірка дослідження склала 250 осіб, серед яких 158 стюардів та 92 – спеціалістів служби безпеки стадіону. Всі досліджувані проходили анкетування та психодіагностичне тестування за комплексом методик.

Анкетування дозволило вивчити особливості сприйняття персоналу стадіону професійної діяльності та визначити вектор їх професійної спрямованості, бачення респондентами труднощів та привабливих моментів в роботі, оцінку рівня екстремальності. Так, 72 % учасників опитування оцінили власний рівень підготовки як високий, а 28 % – як середній. Попри високу оцінку підготовки респондентів, організованої на стадіоні, більшість персоналу (82%) вказує на наявність екстремальних ситуацій, від по-

одиноких до певної кількості, а саме: спілкування з глядачами, які знаходяться у стані алкогольного сп'яніння; необхідність слідкувати за виконанням правил стадіону; конфліктне, провокаційне спілкування вболівальників, яке інколи трансформується в агресивний натовп.

Таке бачення особливостей професійної діяльності персоналу стадіону пояснює чому, на перші щаблі рейтингу якостей успішного працівника респонденти віднесли комунікабельність (20%), знання своїх обов'язків, правил стадіону, алгоритмів діяльності (19%), доброзичливість та толерантність (14%), стриманість (12%), стресостійкість. Саме рівень розвитку названих соціально-психологічних якостей працівників стадіону вивчається в ході психодіагностичного дослідження.

У більшості стюардів та охоронців за результатами дослідження за методикою полікультурної емпатії І. Юсупова показник рівня емпатії – вище середнього, а показник комунікативної толерантності за методикою В. Бойко – високий. Результати вивчення рівня конфліктостійкості за методикою "Експрес-діагностика стійкості до конфліктів": 22% досліджуваних мають високий рівень конфліктостійкості, 60% – середній рівень, лише у 18% – виявлена виражена конфліктність.

Для вивчення стилів спілкування, перцептивної складової взаємодії стюардів та фахівців служби безпеки стадіонів було проведено дослідження за методикою "Діагностики міжособистісних відносин" (ДМВ) Т. Лірі, в процесі якого досліджували здійснювали самооцінку своїх особистісних якостей в ролі працівників стадіону й якостей відвідувача стадіону, що дозволило скласти узагальнений портрет стюарда та охоронця й уявлення цих спеціалістів про глядача. Виявлений негативний результат індексу "дружелюбність" у відвідувачів стадіону вказує на сприйняття стюардами та охоронцями вболівальників, як людей з агресивно-конкурентною комунікативною позицією. Враховуючи, що образ, як результат міжособистісного пізнання, виконує не тільки ознайомчу, а й регулятивну функцію, можна припустити, що таке бачення негативно впливає на виконання професійних завдань, і може стати провокаційним.

Проведення відповідальних футбольних матчів в сучасних умовах, зазвичай, стає справжнім випробуванням для українських стадіонів, починаючи з менеджерів вищого рангу до охоронців та стюардів. Тому важливим етапом дослідження стала "діагностика професійного вигорання" за методикою К. Маслач, С. Джексон, в адаптації Н. Водоп'янової. У респондентів, за результатами тестування, спостерігається низький рівень першої шкали "вигорання" – "емоційного виснаження". А показники другої та третьої шкали – "деперсоналізація" та "редукція особистих досягнень" знаходяться на середньому рівні, що проявляється в деформації відносин з іншими людьми, посиленні цинічності установок і почуттів, свідчить про втрату здатності бачити позитивні наслідки своєї праці, тривожність та напругу в робочих ситуаціях.

Отже, в результаті проведеного емпіричного дослідження було встановлено, що більшість персоналу стадіонів володіє достатнім рівнем розвитку необхідних для забезпечення безпеки під час проведення футбольних матчів комунікативних здібностей, навичок та вмінь – це емпатія, толерантність, вміння будувати ефективну безконфліктну взаємодію з вболівальниками. Однак, переважна більшість (69%) опитуваних в ході анкетування віднесли побудову оптимальної взаємодії з відвідувачами до найскладніших службових завдань. Негативний образ глядача у працівників стадіону потребує корекції, так само як потребує корекції виражена конфліктність у

деяких стюардів та фахівців служби безпеки стадіону. Важливо організувати роботу з профілактики процесу поступового "вигорання" емоційно-енергетичного "запасу" персоналу стадіону, який спостерігається в результаті накопичення професійного стресу під час проведення спортивних масових заходів на стадіоні.

Вищенаведені результати дослідження свідчать про необхідність створення системи психологічного забезпечення проведення масових спортивних заходів, метою якої буде формування, підтримка та відновлення фахівців стадіону, їх оптимальної працездатності, на основі застосування психологічних технологій мобілізації психологічного потенціалу особистості та службового колективу; підвищення ефективності організаційно-управлінських процесів. Психологічне забезпечення повинно стати комплексом цілеспрямованих заходів щодо професійного психологічного відбору, психологічного супроводження працівників стадіону в процесі їх підготовки та виконання службових обов'язків.

Важливо створення єдиної для українських стадіонів ефективної моделі відбору та підготовки працівників українських стадіонів, які відповідають за правопорядок та безпеку під час спортивно-масового заходу. Ця робота, як і подальший супровід діяльності спеціалістів служби охорони та відділу стюардінга, може виконуватися незалежними рекрутськими компаніями або Ассесмент-центрами на замовлення керівництва стадіону, спеціалістами стадіону по роботі з персоналом – психологами, спеціально підготовленими менеджерами. Адже, на відміну від багатьох професій, умови освоєння професійними знаннями та вміннями спеціалістів служби безпеки стадіону та відділу стюардінгу суттєво відрізняються від умов здійснення професійної діяльності, а помилки при її виконанні можуть призвести до істотних втрат, людських, матеріальних, моральних.

Методами психологічної підготовки повинні стати, в першу чергу, тренінгові технології, демонстраційні, умовно-ситуативні імітаційні методи, моделювання "реальних" ситуацій. Саме вони створюють ефект активного занурення працівників у діяльність, до якої здійснюється підготовка, імітувати зовнішні елементи спортивно-масового заходу, моделювати небезпечні ситуації; дозволяють усвідомлювати персоналом стадіону власних особливостей, сформованого образу іншої людини, конкретно вболівальника, для розвитку особистісної мотивації корекції й пошуку оптимальної стратегії поведінки.

Психопрофілактика "емоційного вигорання" та психологічна допомога стюардам й іншим категоріям персоналу арени може здійснюватися різними засобами від глибинного інтерв'ю до технік психопрофілактичного соціально-психологічного тренінгу. Основним методом надання групової психологічної допомоги є психологічний дебріфінг, який дозволить мінімізувати негативні психологічні наслідки травматичного стресу й запобігти розвитку симптомів адаптаційного розладу.

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших досліджень. Серед масових спортивних заходів футбол виділяється своїм динамізмом, видовищністю, емоційним злиттям глядачів із гравцями. Факторами трансформації публіки футбольного матчу в агресивний натовп є такі: скупчення великої кількості людей на обмеженій території стадіону, швидкість та непередбаченість зміни ігрової ситуації, світлові та звукові ефекти, особливості субкультури футбольних фанатів тощо. Найчастіше саме дії вболівальників як некерованої агресивної чи панікуючої маси, виступають основною причиною численних трагедій.

До психологічних особливостей проведення спортивно-масових заходів також слід віднести особливий характер масової комунікації на стадіоні під час матчів, специфіку взаємодії й управління підрозділами стадіону, органами правопорядку, соціально-психологічні характеристики відвідувачів та взаємовідносин між ними, психодинамічні характеристики ігрової ситуації, рівень психологічної підготовленості персоналу стадіону.

Результати емпіричного дослідження засвідчили, що більшість досліджуваних фахівців великих стадіонів володіє достатнім рівнем розвитку необхідних для забезпечення безпеки під час проведення футбольних матчів комунікативних здібностей та вмій – це емпатія, толерантність, уміння будувати ефективну безконфліктну взаємодію з уболівальниками.

Однак, у частини досліджуваних виражена конфліктність, уболівальники сприймаються персоналом стадіону як люди з агресивно-конкурентною комунікативною позицією, також у працівників стадіонів спостерігаються процеси професійного вигорання, невміння витримувати емоційно напружені ситуації.

Задля проведення якісної роботи з професійно-психологічного відбору й організації цілеспрямованої психологічної підготовки персоналу стадіону, надання психологічної допомоги працівникам стадіону та запобігання їх професійному "вигоранню", а також психологічного супроводу масових заходів в умовах великого скупчення людей та роботи з уболівальниками є необхідним створення на сучасних спортивних спорудах системи психологічного забезпечення проведення масових заходів.

Список використаних джерел:

1. Лебон, Г. Психология народов и масс / Г. Лебон // Психология толп. – М. : Институт психологии РАН, Издательство "КСП+", 1998. – 416 с.

2. Московичи, С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс. / С. Московичи [пер. с франц. Т.П. Емельяновой]. – М. : Центр психологии и психотерапии, 1998. – 480 с.

3. Ольшанский, Д.В. Психология масс / Д.В. Ольшанский – СПб : Питер, 2001. – 368 с.

4. Лебедев, В.И. Экстремальная психология. Психическая деятельность в технических и экологически замкнутых системах / В.И. Лебедев. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. – 431 с.

5. Тимченко, А.В. Психологические аспекты состояния, поведения и деятельности людей в экстремальных условиях и методы их коррекции / А.В. Тимченко. – Х. : Изд-во ХВУ, 1997. – 168 с.

6. Розов В.И. Психологическое обеспечение деятельности в экстремальных ситуациях / Розов В.И. // Социальная психология, 2007. – № 4 (24). – С. 174–188.

7. Лефтеров В.О. Психологічні тренінгові технології в органах внутрішніх справ : монографія : в 2-х т. / Лефтеров В.О. – Донецьк : ДЮІ, 2008. – Т. I : Методологія психотренінгу та його використання у професійно-психологічному розвитку персоналу, задіяного в екстремальних видах діяльності. – 2008. – 242 с. – Т. II: Психотренінг в ОВС: практичний досвід, організація проведення та перспективи подальшого впровадження. – 2008. – 286 с.

8. Копотун І.М. Особливості охорони громадського порядку під час проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу 2012 року [Електронний ресурс] / І.М. Копотун. – Електронна бібліотека юридичної літератури – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/5430/%B2>

9. Приходько І.І. Психологічна безпека персоналу екстремальних видів діяльності (на прикладі військовослужбовців внутрішніх військ МВС України) – автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. психол. наук: спец. 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / І.І. Приходько. – Х., 2014. – 38 с.

10. Печериця С. Загрози екстремізму для національної безпеки та національних інтересів України під час проведення Євро-2012 / Запобігання радикалізації і тероризму: міжнародний досвід і національний вимір: зб. матеріалів "круглого столу" / за ред. М.Г. Гуцало. – К. : НІСД, 2012. – 104 с.

11. Гурський В.Є. Професійно-психологічний розвиток працівників спецпідрозділів поліції імітаційними засобами : монографія / В.Є. Гурський, В.О. Лефтеров. – Одеса : Гельветика, 2017. – 164 с.

12. "Україне удалось провести Евро – 2012" – президент ФИФА. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://tribun.com.ua/3850>.

13. Чемпионат мира по футболу (2018). [Электронный ресурс]. – Режим доступа : [https://megabook.ru/article/Чемпионат%20мира%20по%20футболу%20\(2018\)](https://megabook.ru/article/Чемпионат%20мира%20по%20футболу%20(2018)).

Надійшла до редколегії 04.09.18

В. Лефтеров, д-р психол. наук, проф.

Национальный университет "Одесская юридическая академия", Одесса, Украина,

Е. Сервачак, канд. психол. наук

Донецкий национальный технический университет, Покровск, Украина,

Е. Алексенцева-Тимченко, канд. соц. наук, доц.

Национальный университет "Одесская юридическая академия", Одесса, Украина

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ МАССОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ НА СОВРЕМЕННЫХ СПОРТИВНЫХ СООРУЖЕНИЯХ

Посвящена психологическим аспектам проведения массовых мероприятий на современных спортивных сооружениях. На основании анализа современной практики организации и проведения европейских и мировых чемпионатов по футболу определены психологические особенности проведения массовых спортивных мероприятий на современных мегастадионах. Приводятся результаты эмпирического исследования психологических особенностей личности и деятельности персонала стадиона. Обоснована необходимость создания системы психологического обеспечения проведения массовых спортивных мероприятий.

Ключевые слова: психологические особенности, массовые спортивные мероприятия, современные спортивные сооружения, психологическое обеспечение.

V. Lefterov, Doctor of Psychology, Professor

National University "Odessa Academy of Law", Odessa, Ukraine,

O. Servachak, PhD of Psychology

Donetsk National Technical University, Pokrovsk, Ukraine,

K. Alexentseva-Timchenko, PhD of Sociological Sciences, Associate Professor

National University "Odessa Law Academy", Odessa, Ukraine

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF HOLDING OF THE MASS EVENTS ON THE MODERN SPORT BUILDINGS

The article is devoted to the psychological aspects of holding mass sport events on the modern sport stadiums. On the basis of analyzing of the modern practice of organization and holding European and World football championships the psychological peculiarities of holding mass sport events on the modern mega stadiums are found. The article outlines the results of the empiric research of the psychological peculiarities of a person and the activity of stadium staff. The necessity of the psychological support system for organization and holding mass sport events is proved.

Keywords: psychological peculiarities, mass sport events, modern sport buildings, psychological support.